

Mülki memarlıq abidələri

Orta əsrlərdən bütün Şərqlərin məşhur olan Naxçıvan memarlıq məktəbi təkcə öz dövrlərinin görkəmli şəxsiyyətlərinin xatirəsinə ucaldılan türbələr - Möminə xatun, Yusif Küseyiroğlu, Güllüstan, Qarabağlar abidələri ilə öyünməyib. Bu sırada dini binalar, mülki memarlıq abidələri də önəmli rol oynayır. Həmin abidələr də xalqımıza məxsus olan çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrinin canlı yadigarlarına çevrilib. Ümummilli lider Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, bu abidələr təkcə memarlığın yox, həm də dövlətçiliyimizin nə qədər dərin köklərə malik olduğunu göstərir.

"Naxçıvan ərazisində həddindən çox dünya miqyaslı memarlıq abidəsi var. Onların hər biri Azərbaycan xalqının tarixini, mədəniyyətini, adət-ənənələrini göstərən abidələrdir"- deyə ulu öndər böyük təəssüflə onu da qeyd etmişdir ki, hələ də bunlar haqqında sanballı tədqiqatlar hazırlan-

Mülki memarlıq abidələri sırasına daxil olan və ölkə əhəmiyyətli sayılan obyektlərdən biri Naxçıvan şəhərindəki Buzxana abidəsidir. O abidə ki, bu təmayüldə ölkəmizdə qeydə alınan ən böyük tikilidir. 20 metr uzunluğunda və 8 metr enində olan bu abidə ilk baxışdan bir mərtəbəli binanı xatırlatsa da,

Naxçıvan buzxanası

mayıb. Amma nə yaxşı ki, ötən illər ərzində böyük öndərin bu arzusu da artıq reallaşmışdır. "Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisindəki tarixi və mədəniyyət abidələrinin qorunması və pasportlaşdırılması işinin təşkili haqqında" muxtar respublika Ali Məclisi sədri Vasif Talibovun imzaladığı sərəncam əsasında isə 1157 abidə qeydə alınıb, onlardan 555-i dünya və ölkə əhəmiyyətli abidədir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan Bölməsi tərəfindən "Naxçıvan abidələri" ensiklopediyasının nəşr olunması ən vacib və gərəkli işlərdən biri olub.

Bir vaxtlar məxsus olduğu dövrlərin xeyrixah və imkanlı adamları tərəfindən inşa olunan bu tikililər - çoxaşırmalı və təkəşirmalı körpülər, karvan-saralar, yeraltı hamamlar, bazar kompleksləri və digər obyektlər də tariximizin doğru-dürüst tədqiqində qiymətli mənbələrdir. Orta əsr səyyahları da öz əsərlərində bu abidələr haqqında heyranlıqla danışmışlar. Övlüyə Çələbi divarları, salon döşəməsi müxtəlif rəngli yeşəm mərməri və qranit tavalarla örtülən Zal-paşa hamamından söz salarkən hətta belə bir ifadə də işlədib ki, "Naxçıvan özünün hamamları ilə bütün Şərqlə şöhrət qazanmışdır". Müəllif İrəvan şəhərindəki hamamlarla müqayisədə də üstünlüyü buradakı obyektlərə verib. Bunu burada suyun keyfiyyəti və xidmətin yüksək səviyyəsi ilə əlaqələndirib.

onun ümumi hündürlüyü 9,6 metrdir. Dam örtüyünün üzərində isə altı kiçik günbəz ucaldılıb.

Başlıca məziyyəti heç də onun böyük ölçülərə malik olmasında deyil. Memar, mütəxəssis dili ilə desək, yüksək texniki səviyyədə kərpicdən qurulmuş örtük konstruksiyasının mükəmməl həlli, naturada tikilməsi, bina örtüyünün uzununa yüngül və dinamik konstruksiya sxemi üzərində yaradılması abidənin səciyyəvi cəhətlərindəndir. Təxminən hər üç metrə bir qurulan çatmavari tağlararası boşluq çatma tağbəndlərlə örtülüb. Kərpic hörgü cərgələri yükdəşiyən tağlara nisbətən şaquli vəziyyətdə yerləşdirilib. Binanın örtük hissəsinin kərpic hissələrindən görüldüyü kimi, tağların yuxarı hissəsində tağbəndlərin konstruksiyası dəyişir və onlar balaca tağbəndlərlə tamamlanır. Balaca tağbəndlər isə binanın əsas oxu boyu yerləşdirilib.

Onu da qeyd etmək ki, bu cür oxşar konstruksiyadan Ordubad şəhərindəki Buzxanada da istifadə olunub. Hətta o dövrdə Təbriz və Ərdəbildə inşa olunan bazar komplekslərinin örtülü keçidləri də bunun oxşarıdır. Bu da, ilk növbədə XII-XIV əsrlərdə mövcud olan Naxçıvan memarlıq məktəbinin geniş əhatə dairəsi ilə bağlı olub. Heç şübhəsiz ki, bu məktəbin təməli də ondan bir qədər əvvəl, daha doğrusu XI əsrin ortalarında, Alp Arslanın hakimiyyəti dövründə qoyulub. Haqqında söhbət açdığımız Buzxana kompleksi də re-

gionda ticarət məqsədi ilə inşa olunan obyektlərdən biri olub.

Obyektin inşa tarixi barədə söylənilən mülahizələr bir qədər fərqlidir. Tədqiqatçıların bir qisminin fikrincə, o, orta əsrlər Naxçıvan memarlıq məktəbinin inkişaf etdiyi və çiçəkləndiyi dövrdə inşa olunub. O dövrdə ki, Naxçıvan Atabəylər-Eldəgizlər dövlətinin paytaxtı olduğundan sonra bu şəhər bədii-memarlıq mərkəzi kimi də xeyli təşəkkül tapıb. Həmin dövrdə bölgədə mövcud olan Naxçıvan, Culfa və Ordubad şəhərləri Yaxın və Orta Şərqlə böyük ticarət və sənət mərkəzləri kimi şöhrət qazanıblar. XIV əsrdə məşhur olan Təbriz minatür sənəti də elə bu məktəbdən qaynaqlanıb.

Azərbaycan memarlığında Naxçıvan məktəbi abidələrinin yorulmaz tədqiqatçılarından olan akademik Ə.Salamzadə ilə sənətsünaslıq doktoru K. Məmmədzadənin qənaətləri bundan ibarət olub ki, Buzxana obyektinə XIV əsrin əvvəllərində inşa olunub. Amma onun XVII əsrdə Şah Abbasın hakimiyyəti dövründə inşa olduğunu deyənlər də vardır. O ki qaldı bu buzxanadan, necə və hansı məqsədlə istifadə olunmasına, bu barədə Naxçıvan Elmi-Bərpa İstehsalat İdarəsinin direktoru, muxtar respublikanın əməkdar memarı Arif Əzizovun dedikləri də maraqlıdır. Onun fikrincə, tarixən buzxanalar çay kənarlarında inşa olunub. Qışın sərt şaxtalarında çayın suyu həmin obyektin qarşısındakı xüsusi meydanaçada dondurulduqdan sonra iri

parçalar şəklində doğranıb binanın yerin səthindən dörd-beş metr aşağıda olan buzxana hissəsinə yığılırdı. Havalanma sisteminin düzgün qurulması isti yay günlərində buz ehtiyatından səmərəli istifadə etməyə imkan verirdi. Ondan daha çox ticarətdə, ərzaq məhsullarının saxlanılmasında və digər məqsədlər üçün istifadə olunardı.

Böyük ədib, yazıçı-demokrat Mirzə Cəlilin uşaqlıq və yeniyetməlik dövrünün təəssüratları altında qələmə aldığı "Buz" hekayəsindən də aydın olur ki, XIX əsrin axırları, XX əsrin əvvəllərində də Naxçıvan şəhərinin bazarlarında, küçə və meydanlarında buz satışı təşkil olunardı və adamlar ondan müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edərdilər. "Hər bir yay fəslə küçələrdə arabalarda, buz sallarını görəndə, bir tərəfdən o buz şampanskilərə və ləzzətli marojnalara işlədən xoşbəxtlər gözümün qabağına gəlir" - deyən müəllif onu da bildirir ki, bu nemətdən - "ağ və təmiz duru buz kərpiclərindən" təbətdə də geniş istifadə olunmuşdur.

Son illərdə muxtar respublikada aparılan genişmiqyaslı quruculuq tədbirləri memarlıq abidələrinə də öz ağışına alıb. Naxçıvan Buzxana kompleksində aparılan bərpa və təmir işləri onu uçub-dağılmaq təhlükəsindən xilas edib. Səkkiz il bundan əvvəl Naxçıvanda Elmi-Bərpa İstehsalat İdarəsinin bərpaçı mütəxəssisləri insafən bu sənət əsərinin ruhunu və nəfəsini düzgün duyaraq onun əvvəlki görkəmini qaytara biliblər. Bununla yanaşı, obyektin həyatında də xeyli həcmdə abadiyyət işləri görüldü. Cari ildə də həmin obyektə bərpa və təmir işlərinin aparılması nəzərdə tutulub. Bu dəfə "Dizayn" MMC-nin inşaatçıları abidənin dam örtüyündə müəyyən tədbirlər həyata keçirəcəklər.

Məmməd MƏMMƏDOV,
"Azərbaycan"

5 mart - Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idman günüdür

Ölkədə 9200-ə yaxın idman qurğusu var

Sağlam nəslin yetişməsində idman və bədən tərbiyəsinin rolu əvəzsizdir. Ölkə iqtisadiyyatında baş verən sürətli inkişaf prosesi bütün sosial sferaları, o cümlədən idman və bədən tərbiyəsinə də əhatə edir və nəticədə bu sahədə qazanılan nailiyyətlər ilbəil artır.

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, son beş ildə müxtəlif beynəlxalq yarışlar-

da idmançılarımız tərəfindən ümumilikdə 1693, o cümlədən, 569 qızıl, 449 gümüş, 675 bürünc medal qazanılmışdır. Ən böyük uğurlar ötən il Çində keçirilmiş Yay Olimpiadasında əldə edilmişdir. Pekin Yay Olimpiya Oyunlarında idmançılarımız 7 medal, Paralimpiya Oyunlarında isə 10 medala nail olmuşlar.

İdmanda əldə olunan bütün nailiyyətlər məhz dövlətin bu sa-

həyə olan dəstəyi nəticəsində baş verir. Qeyd etmək kifayətdir ki, təkcə 2009-cu ildə bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafına dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitin məbləği 12,8 milyon manata çatdırılmışdır.

İdman və bədən tərbiyəsinin maddi-texniki bazası ildən-ildə möhkəmlənir. Ölkənin müxtəlif bölgələrində çoxsaylı idman qurğuları tikilib istifadəyə veri-

lir, mövcud idman qurğuları, stadionlar və digər idman meydanları təmir edilir, günün tələblərinə uyğun yenidən qurulur. Cari ilin əvvəlinə ölkədə idman qurğularının sayı 9200-ə yaxın, idmanla məşğul olanların sayı isə 520 min nəfərdən çox olmuşdur. İdman sekiyalarında məşğul olanların sayı da müntəzəm olaraq artır. Əhali arasında daha çox futbol, voleybol, şahmat, yüngül

atletika və basketbol kimi idman növlərinə maraq göstərilir.

Bu il ölkədə bir sıra beynəlxalq idman yarışlarının, o cümlədən bədii gimnastika üzrə Avropa çempionatının, boks üzrə "Böyük İpək Yolu", kikkboxing üzrə "Qızıl əlcək" turnirlərinin, zorxana və taekvando idman növləri üzrə dünya kuboklarının keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

"Azərbaycan"